

SOCREALIZM

nycz, Lb 1985; D. Elliott, *New Worlds. Russian Art and Society, 1900-1937*, Lb 1986, 1989; W. Włodarczyk, *S. Sztuka polska w latach 1950-1954*, P 1986, Kr 1991; B.E. Grojs, *Gesamtkunstwerk Stalin*, Mn 1988, 2008⁵ (*Stalin jako totalne dzieło sztuki*, Wwa 2010); *Polski s. Antologia publicystyki społeczno-kulturalnej z lat 1948-1957 I-III*, Wwa 1988; D. Elliott, *DArt XXVIII 917-919; Socrealistyczny kanon*, Ptb 2000; W. Iwanow, *Architektura w kulturotwórczości totalitaryzmu*, Kijew 2001; M. Allienow, *Struktura i funkcja ponijajija „socjalistycznej rializm”*, w: *Tieksty o tiekstach*, Mwa 2003, 103-173; *Postmodernism and the Postsocialist Condition. Politicized Art under Late Socialism*, Be 2003; *Słownik realizmu socjalistycznego*, Kr 2004; M. Szymt, *Współczesna sztuka chińska. Tradycja klasyczna, s., estetyka zachodnia*, Kr 2007; A. Sumorok, *Architektura i urbanistyka Łodzi okresu realizmu socjalistycznego*, Wwa 2010.

Krzysztof Cichoń

SOCYN FAUST, właśc. **Fausto Paolo Sozzini**, łac. **Faustus Socinus**, pseud. **Prosper Dysidaeus, Felix Turpio Urbevetanus, Gratianus Turpio Gerapolensis, Dominicus Lopez**, ur. 5 XII 1539 w Sienie, zm. 3 III 1604 w Lusławicach, wł. humanista i rel. reformator.

Pochodził z rodziny prawniczej; wychowywał się w Scopeto k. Florencji; 1553-57 przebywał w Bolonii; pod koniec 50. lat XVI w. został członkiem sienieńskiej Accademia degli Intronati; pod wpływem stryjów: Kamila, Celzjusza, Kornela i Leliusza oraz M. Serveta zapoznawał się z ideami → reformacji; 1561 udał się do Lyonu, a 1562 Zurychu; 1563 wrócił do Włoch i pełnił funkcję sekretarza na dworze księcia Toskanii Cosima I (→ Medyceusze 15); 1575 wyjechał ponownie do Szwajcarii (odbył z kalwinistami kilka debat teol., gł. w kwestiach soteriologicznych); utrzymywał wówczas kontakty z międzynarod. ruchem antytrynitarnym i pracował nad dziełem *De Iesu Christo Servatore* (wyd. w Polsce 1594), które wywołało znaczne kontrowersje teol.; 1578 w drodze do Siedmiogrodu, do F. → Dávida, zatrzymał się w Krakowie; 1579 nawiązał kontakty z grupą antytrynitaryz. wł. z otoczenia królowej Bony, m.in. z przywódcami zboru krak. – Sz. Ronembergiem i J. Schomanem, osiadł też na stałe w Polsce; nie otrzymał zgody na wstąpienie do krak. zboru protest. z powodu odmowy ponownego chrztu, mimo to współpracował z pol. arianami (pomagał ustalić wspólną doktrynę rel., rozstrzygał wewn. spory, propagował poglądy teol.); 1583, oskarżony o działania wrogie państwu i religii kat., schronił się u K. Morsztyna w Pawlikowicach; 1587 wrócił do Krakowa; 1588 w Sienie rozpoczęto przeciw niemu proces o herezję (skazany na śmierć, a jego wł. dobra konfiskowano); brał udział w synodach w Brześciu (1588) i Lublinie (1589, 1593, 1598); 1593 na synodzie lubel. doprowadził do akceptacji swych koncepcji teol.-kośc. (dotyczyły gł. odkupienia, usprawiedliwienia i Wieczery Pańskiej) w tzw. zborze mniejszym (*ecclesia minor*); od 1594 był przesładowany (m.in. studenci krak. spalili jego księgozbiór, od śmierci uratowany przez M. Wadowitę); 1598 wyjechał do → Lusławic, a po śmierci swego gł. oponenta J. Niemcewskiego został przywódcą arian pol. i reprezentował nurt umiarkowany (→ bracia polscy); 1601-02 prowadził w Rakowie seminarium teologiczne.

Jest autorem rozpraw teol., gł. o charakterze polem., będących jego głosem w sporach doktrynalnych i jego komentarzem do dzieł przedstawicieli różnych odłamów reformacji chrześc.: *Explicatio primi capituli Ioannis* (Alba Julia 1568); *Wykład na pierwszą kapitułę Jana św. Ewangelisty*, bmw 1568); *De statu primi hominis ante lapsum* (bmw 1578); *De Iesu Christi invocatione disputatio* (bmw 1579); *De baptismo aquae disputatio* (Raków 1580); *Ad Iacobi Paleologi librum [...] pro Racoviensibus responsio* (Raków 1581); *De loco Pauli apostoli in epistola ad Romanos cap. septimo* (Kr 1583, Raków 1612); *De Iesu Christi Filii Dei natura* (bmw 1588); *De Sacrae Scripturae auctoritate* (Bas 1588, Raków 1611); *Refutacja ksiązek, które x. Jakub Wujek jezuita wydał* (Kr 1593); *De Iesu Christo servatore* (Bas 1594, Kr 1594); *De Iesu Christi invocatione disputatio* (bmw 1595); *De unigeniti filii Dei existentia* (Kr 1595); *Christianae religionis brevissima institutio* (Kr 1605); *De statu primi hominis ante lapsum disputatio* (Raków 1610); nie skończył prac nad *Katechizmem rakowskim*, wyd. pt. *Katechizm zboru* (Raków 1605); w języku pol. ukazały się

Listy (I-II, Wwa 1959); jego pisma wydano jako *Opera omnia* (I-II, A 1656, Siena 2004).

S. wywarł znaczny wpływ na doktrynę antytrynitaryzmu w Polsce (odrzucał skrajny anabaptyzm i kalwiński pesymizm antropol.); ograniczył liczbę prawd koniecznych do zbawienia; odrzucił dogmat Trójcy Świętej, wierząc w istnienie jednego Boga; ograniczał znaczenie chrztu i Wieczery Pańskiej, pojmując je jako obrzędy o znaczeniu symbolicznym; w zakresie chrystologii ukazywał Jezusa Chrystusa jako *homo divinus* i nauczyciela ludzkości, wskazującego człowiekowi drogę do zbawienia; negował soteriologiczne znaczenie Jego śmierci na krzyżu i zmartwychwstania; Ducha Świętego pojmował jako moc Boga; gł. znaczenie przypisywał etyce postępowania, a nie wierze; podkreślał rolę codziennej realizacji nakazów *Ewangelii*; zaprzeczał istnieniu grzechu pierworodnego (sprzeczny z logiką; może obciążać jedynie jego sprawcę – Adama, a nie całą ludzkość, gdyż człowiek został stworzony jako istota śmiertelna z natury); odrzucał naukę o piekle (dusze bezbożnych zostaną unicestwione, a sprawiedliwi odbiorą nagrodę); wierzył w doskonałenie się człowieka, który przez rozwój nauki i techniki wyzwoli się od cierpień i kłesk; podkreślał rolę *Biblii* jako słowa Bożego; wg niego prawdziwa religia, przyjmowana jedynie dzięki rozumowi, musi być objawiona (sam człowiek nie jest w stanie poznać tajemnic Boga); głosił poglądy tolerancji związane z ideą zjednoczenia wszystkich chrześcijan w jednej religii racjonalnej. W doktrynie społ.-polit. uznawał własność prywatną, poddaństwo chłopów, odwoływanie się do sądów w razie łamania praw człowieka; podkreślał potrzebę posłuszeństwa władzom państw.; udział w wojnie postrzegał jako grzech ciężki; był przeciwnikiem kary śmierci.

L. Chmaj, *Faust S., 1539-1604*, Wwa 1963; Z. Ogonowski, *Kryteria prawdziwości chrześcijaństwa u Fausta S.*, Wwa 1963; M. Martini, *Fausto S. et la pensée socinienne*, P 1967; A. Jobert, *Quelques impies du XVI siècle. Fauste S. et les non-adorents*, Ly 1968; R. Lorenzetti, *L'antropologia filosofica di Faust S.*, Mi 1995; G.A. Benrath, M. Greschat, *EKLn IV 370-371, V 574*; W. Urban, *TRE XXXI 598-604*; L. Szeżucki, *PSB XXXIX 631-636* (bibliogr.); P. Hauptmann, *RGG VII (2004⁵) 1533*; M. Prialolo, *Fausto S. e la filosofia in Europa*, Siena 2005; A.Z. Zmorzanka, *Encyklopedia filozofii polskiej*, Lb 2011, II 578-579 (bibliogr.).

Stanisław Józef Koza

SOCYNIANIE, odłam reformacji pol., powstały pod koniec XVI i w XVII w. z pol. zboru kalwińskiego, odrzucający naukę objawioną o → Trójcy Świętej i głoszący radykalne idee społ.; jego poglądy teol.-kośc. nazywane są socynianizmem.

Określenie „s.” przyjęło się dopiero w XVII w.; odnosi się do gł. nurtu antytrynitarskiego (→ antytrynitaryzm), od 1579 rozwijanego w Polsce przez zwolenników F. → Socyna (→ bracia polscy); po dyspacie teol. w Piotrkowie 1565 pol. wspólnoty protest. podzieliły się na zbór mniejszy (*ecclesia minor*, 1562-1662) i reform. większy (*ecclesia maior*); s. odwoływali się do trynitarnych formuł Mt 28,19, odrzucając starochrześc. naukę o istotowej jedności Trzech Osób Boskich; tylko przyjmujący ją mogą być chrześcijanami; w chrystologii twierdzili, że Jezus Chrystus posiadał jedną ludzką naturę (*homo divinus*); dla wierzących jest On gwarantem życia wiecznego; dokonał tego przez ukazanie wzorowego życia ziemskiego (wierzący zobowiązani są je naśladować), a nie przez swą śmierć na krzyżu (ofiare) i zmartwychwstanie; s. pojmowali chrzest jako „inicjacyjny ryt” dla dorosłych, a Wieczere Pańską wyłącznie jako ceremonię symboliczną (nie sakrament); wiarę (i dobre uczynki) oraz usprawiedliwienie rozumieci inaczej niż ortodoksja luteraska i reform.; odrzucali również starochrześc. naukę o grzechu pierworodnym i piekle; ich gł. poglądy teol. zawierał *Katechizm rakowski*; duże znaczenie mają ich pisma, wyd. w Holandii przez A. Wiszowatego jako *Bibliotheca Fratrum Polonorum quos Unitarios vocant* (I-VIII, A 1668).

Głównym centrum działalności s. w Polsce był Raków z Akademią Rakowską (od 1579; 1638 zburzenie kościoła, szkoły, drukarni; ośrodek wydawniczy przeniesiono do Holandii); do znaczniejszych przedstawicieli s. należeli: Sz. → Budny, J. Crell,

→ Grzegorz Paweł z Brzezin, K. Lubieniecki St., K. Lubieniecki Mł., S. Lubieniecki St. i S. Lubieniecki Mł. (→ Lubienieccy 2, 3, 5, 6), H. Moskorzowski, J. → Pastorius, → Piotr z Goniądza, S. Przypkowski, M. Ruar, P. Statoriusz Mł., J. → Szlichyng, W. Szmalc, J. Völkel, Wiszowaty; mimo wielu teol. różnic uważa się s. (z → anabaptystami) za 4. radykalny nurt → reformacji, o czym świadczy sentencja *Anabaptista indoctus Socinianus; Socinianus autem doctus Anabaptista*, powstała ok. 1658 w Holandii; swoją chrystologią oraz odejściem od reformacyjnej nauki o usprawiedliwieniu i odrzuceniem grzechu pierwotnego utworowali drogę do tzw. powierzchownego uetyczeni chrześcijaństwa; sympatyzowali z nimi m.in.: H. → Grotius, J. → Locke, J. → Milton, I. → Newton.

Po 1658 (sejm warsz. i edykt króla Jana II Kazimierza) s. musieli opuścić Polskę, udali się do Siedmiogrodu, Branderburgii, Holandii, Anglii i na Śląsk; zwalczani przez katolików i protestantów (wykazywano im sprzeczności teol. oraz odejście od Objawienia), przechodzili w XVII w. na katolicyzm lub protestantyzm albo emigrowali za granicę i przybierali nazwę unitarian (→ unitarianizm).

M. Kowalewski, *Mały słownik teologiczny*, Pz 1960, 350-351; Z. Ogonowski, *Socynianizm polski*, Wwa 1960; *Epitome colloquii Racoviae habiti anno 1601*, Wwa 1966; G.A. Benrath, HDTh III 61-70; H. Masson, *Dictionnaire des hérésies dans l'Eglise catholique*, P 1986 (*Słownik herezji w Kościele katolickim*, Ka 1993, 2007, 277-279); G.A. Benrath, EKLn IV 370-372; NThW 341; W. Urban, TRE XXXI 600-604 (bibliogr.): P. Hauptmann, RGG VII (2004⁴) 1519-1521; G.A. Mather, L.A. Nichols, SSRRO 407-408; E. Schadel, LThK IX (2006) 796-798.

Stanisław Józef Koza

SODALICJA MARIANŃSKA, Sodalitas BMV, stowarzyszenie katolików świeckich, zał. 25 III 1563 przez J. → Leunisa przy kolegium jez. w Rzymie w celu dążenia do chrześc. → doskonałości (III) i szerzenia → Królestwa Bożego na ziemi przez miłość, cześć i naśladowanie → Maryi oraz wierną Jej służbę.

I. W KOŚCIELE POWSZECHNYM – 1. Powstanie i rozwój – Zakładając s.m., Leunis oparł się na doświadczeniach S. Carabasiego, który chciał uchronić młodzież od mor. zepsucia i gromadził ją w niektórych dniach w szkole, by u stóp Maryi zachęcać do Jej czci i miłości, dzięki czemu łączył studia z kształtowaniem chrześc. osobowości i pobożności; 1563 powstał w Rzymie pierwszy oddział s.m. Congregatio Annuntiationis Beatae Virginis Mariae (Sodalicia Zwiastowania NMP), 1569 – 2 kolejne i 1581 były 4: Prima Primaria, Secunda Primaria, Tertia Primaria, Quarta Primaria; na ich wzór powstawały s.m. również w in. kolegiach jez.; 1573 istniały już w wielu miastach Francji, Hiszpanii, Portugalii, Szwajcarii, Włoch, nast. w Niemczech, Austrii, Czechach, Japonii i na Litwie; zaczęto zakładać je także przy kościołach jez., zrzeszając wiernych wszystkich stanów.

S.m. 1577 otrzymała pierwsze błogosławieństwo Stolicy Apost.; po osiągnięciu liczby 30 000 członków została zatwierdzona wraz z ustawami bullą *Omnipotentis Dei* z 5 XII 1584 przez pap. Grzegorza XIII, który nadał jej też odpusty, podniósł pierwszą kongr. s.m. w Rzymie do rangi archikongregacji i zdecydował, że mogą być do niej przyłączane wszystkie inne, poddał je po wieczne czasy pod kierownictwo każdorazowego gen. jezuitów oraz pozwolił zakładać na całym świecie pod warunkiem, że będą zespolone i przyłączone do rzym. archikongregacji; s.m. otrzymała wówczas pochwałę za jej zbawczy wpływ na młodzież; potwierdzenia przywilejów i ich poszerzenia dokonali pap.: Sykstus V (bulle *Superna dispositione* z 5 I 1586; *Romanum decet* z 29 IX 1587), Klemens VIII (brewe z 30 VIII 1602) i Grzegorz XV (bulle *Alias pro parte* z 15 IV 1621), otwierając jednocześnie przystęp do nich osobom w różnym wieku i wszystkich stanów (np. powstały s.m. biednych pokutnic, trędowatych na wyspie Trinidad, chłopców czyszczących buty w Bejrucie, żebraków ulicznych w Palermo); pap. Benedykt XIV (bulle → *Gloriosae Dominae*) potwierdził

i rozszerzył jej dawniejsze przywileje i pochwały, a 1751 (brewe *Quo tibi dilecte*) pozwolił agregować do Prima Primaria również s.m. żeńskie; 1773 wiele oddziałów s.m. kierowanych przez jezuitów zakończyło swoją działalność z powodu kasaty zakonu; niektóre przetrwały pod kierownictwem eksjezuitów oraz in. zakonników i księży diec.; 1824 Prima Primaria wróciła pod kierownictwo jezuitów; 1825 pap. Leon XII wyraził zgodę na afiliowanie do niej s.m. zał. poza klasztorami i kościołami jez.; odtąd składają się one z oddziałów zakładanych i kierowanych przez jezuitów, ale także z zał. przy in. kościołach oraz podległych bpom diecezjalnym.

W latach 1584-1854 do rzym. Prima Primaria wpisano 5625 s.m., a 1854-1909 – 26 556; 1855-1920 rocznie agregowano do niej ok. 500 s.m., a nast. co roku ok. 1000; z końcem 1932 było ich na świecie ok. 55 000; działają one w Afryce, Indiach, Chinach, Australii, Ameryce Pn. i Pd.; ich rozwój przerwała II wojna świat.; 1948 pap. Pius XII wydał konstytucję apost. *Bis saeculari*, w której wskazał drogi rozwoju s.m. w XX w., a 2 VII 1953 zatwierdził powstanie Świat. Federacji Kongr. Marianskich.

W 2. poł. XX w. jezuiti starali się złączyć s.m. ściślej z zakonem; coraz bardziej akcentowano duchowość ignacjańską kosztem maryjnej; 1967 z inicjatywy L. Paulussena przemianowano s.m. na Wspólnotę Życia Chrześc. i założono Świat. Federację Wspólnot Życia Chrześc.; w miejsce istniejących ustaw zasadniczych z 1910 uchwalono nowe, a kult maryjny jako drogę uświęcenia i rozwoju życia duchowego zastąpiono praktyką → *Ćwiczeń duchownych* Ignacego Loyoli; nowe zasady ogólne i statut Federacji zatwierdził 25 III 1968 kard. A.G. Cicognani; Paulussen uzasadniał zmianę charyzmatu i nazwy s.m. jej „niestosownością” oraz „stwarzaniem fałszywych idei, nieporozumień i zamieszania” i tym, że zamiast pomagać w lepszej służbie stała się przeszkodą. Część s.m. w świecie pozostała jednak przy swojej nazwie i statutach, m.in. we Włoszech, w Polsce, Niemczech, Austrii, Szwajcarii, Anglii; 25-27 III 2010 na Jasnej Górze odbył się ich pierwszy kongres; uczestniczyło w nim 120 delegatów z Polski i Niemiec.

Członkami s.m. było ponad 50 świętych i błogosławionych (m.in. Franciszek Salezy, Alfons Maria de Liguori, Wincenty a Paulo, Piotr Klawer, Teresa od Dzieciątka Jezus, Bernadetta Soubirous, Piotr Jerzy Frassatti, Matka Teresa z Kalkuty), 18 papieży (m.in. Aleksander VII, Grzegorz XV, Innocenty X, Klemens IX, Leon XIII, Pius XI, Urban VIII, Jan Paweł II, Benedykt XVI), 100 kardynałów, 43 książąt, 7 cesarzy i 11 królów (m.in. Franciszek II, Karol IV, Filip II), wielu polityków (m.in. prezydent Ekwadoru G.G. Moreno), pisarzy i artystów (np. P.P. Rubens, A. van Dyck).

2. Cel – jest to prowadzenie wiernych do uświęcenia i działalności apost. we własnym środowisku, formowanie ich na ludzi żyjących pełnią Ewangelii oraz odpowiedzialnych za → Kościół (III-IV) i jego misję w świecie (→ Kościół V); w tajemnicy Chrystusa i Kościoła miejsce wyjątkowe zajmuje Maryja, będąca najdoskonalszym wzorem wiary, dlatego s.m. powierza się Jej opiece i wstawiennictwu, stając się maryjną szkołą życia i działalności apost.; s.m. wyrabia więc w swych członkach oddanie, miłość i cześć dla NMP, by uczynić z nich dobrych katolików, wzorowych mężów, obywateli, pracowników, którzy stale i odpowiednio do swego stanu (→ laikat) będą doskonalić siebie, śpiesząc bliźnim z pomocą, i bronić Kościoła przed nieprzyjaciółmi, m.in. przez sekcje i kółka zainteresowań (np. eucharyst., mis., charytatywne, śpiewu); apostołstwo sodalisa powinno się odnosić zwł. do najbliższego otoczenia, rodziny, grupy s.m., miejsca pracy zawodowej; formami apostołstwa są: modlitwa, dobry przykład (czystość obyczajów, rzetelna pobożność, sumienność w pełnieniu obowiązków), dobre słowo (z miłością, gorliwie i roztropnie powstrzymuje bliźnich od złego i zachęca do dobrego), czyn, popieranie wg możliwości każdej dobrej inicjatywy (np. misje, prasa, organizacje kat., zakłady dobroczynne, prace par.).